

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

КАБИШ АННА ЮРІВНА

УДК 342.9(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Дрозд Олексій Юрійович,
Бюро економічної безпеки України,
керівник Департаменту організаційного забезпечення діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Шатрава Сергій Олександрович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування

доктор юридичних наук, професор
Манжула Андрій Анатолійович,
Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться «22» грудня 2025 року о 9⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03037, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 31

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «21» листопада 2025 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення екологічної безпеки є однією з ключових умов сталого розвитку будь-якої сучасної цивілізованої держави та збереження життєздатності її природних екосистем, від яких безпосередньо залежить добробут суспільства, зокрема якість життя кожної людини. У сучасних умовах ведення активних бойових дій в Україні, а також загострення глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, деградація довкілля, виснаження природних ресурсів і зростання техногенних ризиків, проблема створення ефективної системи гарантування безпеки навколишнього природного середовища набуває особливої актуальності та значення. Вона передбачає не лише реагування на наявні загрози, а й формування превентивних механізмів, здатних запобігати шкідливому впливу на довкілля та забезпечувати екологічну стабільність у довгостроковій перспективі. У цьому контексті важливого значення набувають адміністративно-правові інструменти, які визначають і створюють умови для реалізації правових та організаційних засад діяльності держави у сфері екологічної безпеки.

Саме вказані вище інструменти забезпечують упорядкованість, передбачуваність та ефективність управлінських рішень, сприяють координації дій органів державної влади та місцевого самоврядування, встановлюють обов'язкові правила поведінки для суб'єктів господарювання та громадян, а також формують механізми контролю й відповідальності в разі порушення екологічних вимог. Таким чином, адміністративно-правові інструменти слугують фундаментальною основою системи екологічної безпеки, оскільки дозволяють поєднати інтереси суспільства, держави й бізнесу в напрямі охорони довкілля, створюють умови для реалізації екологічної політики та сприяють переходу до моделі її сталого розвитку. Саме тому вивчення адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки має важливе значення з точки зору подальшого опрацювання оптимальних шляхів підвищення ефективності державного управління у сфері екологічної безпеки.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки, у своїх наукових працях розглядали: В. І. Андрейцев, М. В. Андрієнко, А. О. Богданова, Є. А. Гетьман, В. В. Гобела, О. В. Джафарова, І. М. Дзюба, О. Ю. Дрозд, В. С. Дудюк, Є. В. Дуліба, Ю. В. Єгоров, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк, Н. Л. Ільїна, А. Б. Качинський, В. В. Кириченко, Ю. В. Корнеєв, В. Ю. Крук, В. І. Курило, І. В. Курило, К. М. Куркова, Н. А. Малиш, А. А. Манжула, Є. Ю. Соболев, М. В. Сокол, Л. В. Сорока, І. В. Сталінська, І. А. Толкачова, О. М. Хіміч, В. В. Чумак, Р. В. Шаповал, С. О. Шатрава, К. В. Шкарупа та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі проблематика адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки залишається недостатньо дослідженою.

Отже, наявність прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, пов'язаних із реалізацією адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, а також відсутність комплексних монографічних досліджень,

присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 2 лютого 2021 року № 225/2021; Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695; Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р; Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 року № 625-р. Крім того, робота підготовлена відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки та надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, у нормах якого закріплюються види таких інструментів та порядок їх практичного застосування.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність реалізації таких *завдань*:

- розкрити екологічну безпеку як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- визначити поняття, з'ясувати сутність і виокремити види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки;
- розкрити адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки;
- виокремити нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, та встановити місце серед них адміністративного законодавства;
- окреслити процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки;
- встановити особливості процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки;
- розкрити процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки;
- визначити особливості інституту адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки в країнах Європейського Союзу та опрацювати можливість їх адаптації в національну правову систему;

– запропонувати шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі практичної реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки.

Предмет дослідження – адміністративно-правові інструменти забезпечення екологічної безпеки.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить система як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких надало можливість комплексно підійти до реалізації завдань дисертації. Зокрема, *логіко-семантичний* та *аналітичний* методи дали змогу схарактеризувати екологічну безпеку як об'єкт адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.1); визначити поняття, з'ясувати сутність та окреслити види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки (підрозділ 1.2). Розкрити систему суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки (підрозділ 1.3), а також виокремити нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, та встановити місце серед них адміністративного законодавства (підрозділ 1.4) вдалося за допомогою методу *документального аналізу*. *Структурно-логічний, системно-функціональний* та *організаційно-правовий* методи використано для того, щоб: проаналізувати процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки (підрозділ 2.1); визначити процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки (підрозділ 2.2); розкрити процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки (підрозділ 2.3). Надати загальну характеристику інституту адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки в країнах Європейського Союзу та опрацювати можливість їх адаптації в національну правову систему (підрозділ 3.1) вдалося завдяки *порівняльно-правовому* методу. З метою опрацювання шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки (підрозділ 3.2) застосовано методи *прогнозування* та *моделювання*.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, міжнародні договори й угоди (ратифіковані у встановленому законом порядку), а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки та розкривають порядок їх реалізації.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з галузей адміністративного, екологічного, земельного, конституційного права тощо. Крім того, використано здобутки фахівців з інших галузевих дисциплін: теорії держави та права, соціології, філософії, психології, теорії управління тощо.

Інформаційну й емпіричну основу дослідження становлять науково-періодичні видання, статистичні й довідкові матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, дисертаційне дослідження є однією з перших спроб від початку повномасштабного вторгнення з'ясувати сутність і виокремити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, у нормах якого закріплено відповідні інструменти. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– встановлено особливості екологічної безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання, а саме: по-перше, як і будь-який різновид безпеки, екологічна безпека характеризує стан відповідного об'єкта, а саме навколишнього природного середовища; по-друге, зміст екологічної безпеки передбачає мінімальну кількість або відсутність реальних, потенційних ризиків, які завдають шкоди навколишньому природному середовищу та становлять небезпеку для життя, здоров'я як кожного окремого громадянина, так і українського суспільства загалом; по-третє, досягається екологічна безпека завдяки забезпеченню дотримання всіма фізичними і юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків та екологічних нормативів; існування формалізованого набору гарантій екологічних прав людини та громадянина, а також безпечного навколишнього середовища; функціонування системи суб'єктів публічної влади, які контролюють стан дотримання фізичними та юридичними особами встановлених законодавчих норм у сфері екології та мають повноваження притягати порушників останніх до юридичної відповідальності;

– визначено поняття адміністративного договору у сфері забезпечення екологічної безпеки, яким запропоновано розуміти спільні юридичні акти між уповноваженими суб'єктами владних повноважень та іншими особами публічного або приватного сектору, засновані на їх волевиявленні та спрямовані на врегулювання порядку надання адміністративних послуг, розмежування публічно-управлінської компетенції, делегування повноважень, а також вирішення інших питань, встановлених сторонами угоди в досліджуваній сфері суспільного життя;

– з'ясовано, що специфіка процедур прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки залежить від напряму відповідного забезпечення, у зв'язку з чим до останніх віднесено: а) процедури видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду; б) процедури щодо затвердження нормативів і лімітів, що прямо стосуються галузі безпеки навколишнього природного середовища; в) процедури оцінки впливу на довкілля;

удосконалено:

– твердження стосовно того, що процедури застосування організаційних інструментів, пов'язаних з обробкою інформації про стан навколишнього природного середовища, дозволяють накопичувати, обробляти та систематизувати відомості про поточний стан, потенційні загрози навколишньому природному середовищу, специфіку національної екосистеми, прогнози її розвитку тощо. Таку

інформацію використовують не лише для побудови адміністративної моделі забезпечення здорового довкілля, а й оперативного виявлення порушень показників екологічної безпеки, встановлення чинників, які деструктивно впливають на неї, порушують права та інтереси суспільства в галузі екології, а також нерідко завдають шкоди окремим фізичним особам;

– теоретичний підхід щодо визначення ключових проблем адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки, а саме: фрагментарність і застарілість екологічного законодавства та його колізійність з екологічним, адміністративним, земельним, водним законодавством тощо; низька ефективність і результативність державного екологічного контролю, обмеженість ресурсів та кадровий дефіцит; низький рівень взаємодії та координації між різними суб'єктами забезпечення екологічної безпеки; відсутність ефективних механізмів фіксації, оцінювання та компенсації екологічної шкоди, зокрема спричиненої воєнними діями; недостатня цифровізація екологічного моніторингу й обмежений доступ до оперативних даних про стан довкілля; формальний характер адміністративної відповідальності, що виявляється у відносно низьких штрафах; відсутність належних інструментів превентивного впливу на суб'єктів господарювання та слабкий розвиток ризик-орієнтованого підходу; обмежені можливості для громадського контролю;

– обґрунтування наукової думки про те, що в системі нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, ключове місце належить нормам адміністративного права, адже за допомогою останніх визначено: правовий статус суб'єктів забезпечення екологічної безпеки; порядок застосування адміністративно-правових інструментів вказаними суб'єктами; основні різновиди таких інструментів і процедури їх втілення в життя; інші аспекти, які стосуються сфери публічно-владної діяльності;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що Європейський Союз та його країни-учасниці, розглядають екологічну безпеку не лише як сферу охорони природи, а й як елемент загальної безпеки, економічної стійкості та захисту здоров'я населення. У межах її забезпечення важливу роль відіграють такі обов'язкові адміністративні процедури: стратегічна екологічна оцінка; оцінка впливу на довкілля; екологічний контроль (моніторинг); дозвільні механізми та комплексне регулювання промислових викидів, що уніфіковані відповідно до директив і регламентів ЄС;

– теоретичний підхід щодо систематизації повноважень суб'єктів управління галуззю екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища, до яких віднесено повноваження: 1) формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки, використання природних ресурсів на території України, а також окремих її місцевостей; 2) здійснення моніторингу та контролю за дотриманням підприємствами, установами, організаціями екологічного законодавства; 3) розробки та реалізації програм екологічного розвитку території держави або її окремих місцевостей; 4) видання дозвільних документів на користування природними ресурсами; 5) виявлення екологічних проблем національного та місцевого значення, а також формування шляхів їх розв'язання;

б) проведення дослідів і науково-технічних розробок, спрямованих на винайдення нових методів забезпечення сталого екологічного розвитку регіонів, збереження природних ресурсів; 7) організації та реалізації загальнонаціональних, регіональних бюджетно-фінансових заходів, спрямованих на забезпечення умов ефективної протидії порушенням екологічної безпеки тощо;

– визначення поняття державної екологічної політики як інструменту забезпечення екологічної безпеки, яким запропоновано вважати встановлену державою комплексну, цілеспрямовану, багатовекторну стратегію (напрямок) діяльності органів публічної адміністрації та інших суб'єктів щодо забезпечення безпеки навколишнього природного середовища, а також захисту прав, свобод, життя та здоров'я людини в цій сфері.

Практичне значення отриманих результатів зумовлено тим, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – з метою проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених адміністративно-правовим інструментам забезпечення екологічної безпеки (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – у процесі розроблення нових і вдосконалення діючих законодавчих та підзаконних актів, положення яких спрямовані на визначення видів та регулювання практичного застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення діяльності суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки;

– *освітньому процесі* – під час розроблення лекційних матеріалів, навчальних посібників, підручників, навчальних програм з дисципліни «Адміністративне право», а також окремих тематик з дисциплін «Екологічне право», «Господарське право» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.), «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок. Список використаних джерел містить 183 найменування на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й задачі, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Загальна характеристика адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Екологічна безпека як об'єкт адміністративно-правового регулювання» розглянуто сутність понять «правове регулювання» та «адміністративно-правове регулювання». Останнім запропоновано розуміти впорядкування суспільно-правових відносин, які виникають у сфері здійснення публічної влади, нормами адміністративного права, що має процедурний, суворо формалізований характер і підкріплюється засобами примусу. Зазначено, що адміністративно-правове регулювання передусім спрямоване на впорядкування суспільних відносин за участю органів державної влади, які виникають у різних сферах суспільного життя, однією з найважливіших серед яких є екологічна безпека.

На підставі аналізу поглядів учених щодо розуміння категорій «безпека» та «екологічна безпека» аргументовано, що ключовими властивостями досліджуваної наукової категорії є такі: по-перше, як і будь-який різновид безпеки взагалі, екологічна безпека характеризує стан відповідного об'єкта, а саме навколишнього природного середовища; по-друге, зміст екологічної безпеки передбачає мінімальну кількість або відсутність реальних, потенційних ризиків, які завдають шкоди навколишньому природному середовищу та становлять небезпеку для життя, здоров'я як кожного окремого громадянина, так і українського суспільства загалом; по-третє, досягається екологічна безпека за рахунок: забезпечення дотримання всіма фізичними та юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків і екологічних нормативів; існування формалізованого набору гарантій екологічних прав людини та громадянина, а також безпечного навколишнього середовища; функціонування системи суб'єктів публічної влади, які контролюють стан дотримання фізичними та юридичними особами встановлених законодавчих норм у сфері екології та мають повноваження притягати порушників останніх до юридичної відповідальності.

Сформульовано авторське визначення екологічної безпеки. Зауважено, що адміністративно-правова складова – це невід'ємний елемент змісту екологічної безпеки в країні, адже саме вона слугує однією з передумов існування нормального навколишнього природного середовища, не шкідливого для людини та громадянина.

У підрозділі 1.2 «Поняття, сутність і види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки» розкрито теоретичні підходи щодо тлумачення поняття «інструмент» у загальносемантичному значенні, а також з позиції права, зокрема адміністративного. Особливостями адміністративно-правових інструментів визнано такі: по-перше, це практичне вираження діяльності

суб'єктів публічного управління, а саме органів державної влади та місцевого самоврядування; по-друге, такий інструментарій вирізняється високим ступенем формалізму, оскільки різновиди та порядок використання таких інструментів визначені нормами законодавства для кожної окремої сфери суспільного життя; по-третє, передбачають імперативне встановлення повноважень (суб'єктивних прав та обов'язків) суб'єктів, що відповідні інструменти використовують; по-четверте, інструменти в кожній окремій сфері суспільно-правових відносин реалізуються прямо уповноваженими на це суб'єктами публічного управління, що відповідає їх встановленій законодавством України компетенції та повноваженням; по-п'яте, застосування адміністративно-правових інструментів завжди має на меті цілком конкретний, визначений результат, виражений у досягненні цілей впливу на суспільно-правові відносини певної сфери.

Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Визначено коло відповідних інструментів, а саме: 1) державна екологічна політика – встановлена державою комплексна, цілеспрямована, багатовекторна стратегія діяльності публічних органів та інших суб'єктів щодо забезпечення безпеки навколишнього природного середовища, а також захисту прав, свобод, життя та здоров'я людей у цій сфері; 2) адміністративні акти – прийняті у встановленому законом порядку юридичні документи індивідуальної дії, які спрямовані на реалізацію уповноваженими суб'єктами публічно-владних повноважень і функцій, у яких виражається цільове вирішення певних питань та проблем, які виникли в процесі забезпечення екологічної безпеки, та їх формальне оформлення; 3) адміністративні договори, які в контексті представленої в роботі проблематики становлять фактичну домовленість між державою, або муніципальною владою та іншими, переважно приватними, особами з приводу здійснення відповідних дій, проведення робіт, користування чимось тощо у сфері забезпечення екологічної безпеки.

З'ясовано, що саме вказані вище інструменти найбільш змістовно та повно характеризують практичну діяльність держави в особі її уповноважених органів у досліджуваній сфері суспільного життя. Важливим завданням законодавця визнано закріплення відповідних інструментів на законодавчому рівні, а також детального розкриття їх сутнісного змісту.

У підрозділі 1.3 «Система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки» зазначено, що система – це сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих між собою, але цілком самостійних елементів, які в комплексі формують новий, структурований, функціонуючий об'єкт. Зазначено, що ознака системності також притаманна адміністративно-правовій галузі, оскільки функціонування органів публічної влади в межах певної системи забезпечує централізованість і послідовність їх діяльності, цільову спрямованість усіх дій та операцій на вирішення конкретних питань.

Обґрунтовано авторське визначення поняття «система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки». Здійснено аналіз норм чинного законодавства, на основі чого констатовано, що суб'єктів реалізації досліджуваних інструментів доцільно поділити на дві групи:

колегіальні органи та органи безпосереднього управління у сфері екологічної безпеки.

Аргументовано положення про те, що колегіальні органи у сфері забезпечення екологічної безпеки відповідають передусім за визначення загальнонаціональної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Так, на Верховну Раду України покладається центральна роль, адже саме ця інституція розробляє та приймає законодавчі акти, що стосуються екологічної галузі, та контролює їх виконання, саме парламент визначає своїми документами напрями державної екологічної політики. Своєю чергою місцеві ради та Верховна Рада Автономної Республіки Крим приймають глобальні, стратегічні рішення на регіональному рівні, у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць щодо розвитку та підтримки сектору екологічної безпеки; вибудовують правові й організаційні засади виконання положень державної екологічної політики; формують підзаконну основу забезпечення екологічної безпеки тієї чи іншої територіальної громади, території; уточнюють у межах підзаконної нормотворчості порядок здійснення окремих адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки тощо.

Сформульовано висновок про те, що на відміну від колегіальних органів, на суб'єктів управління галуззю екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища покладаються повноваження щодо: 1) формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення екологічної безпеки, використання природних ресурсів на території України, а також окремих її місцевостей; 2) здійснення моніторингу й контролю за дотриманням підприємствами, установами, організаціями екологічного законодавства; 3) розробка та реалізація програм екологічного розвитку території держави або її окремих місцевостей; 4) видання дозвільних документів на користування природними ресурсами; 5) виявлення екологічних проблем національного та місцевого значення, а також формування шляхів їх розв'язання; 6) проведення дослідів і науково-технічних розробок, спрямованих на винайдення нових методів забезпечення сталого екологічного розвитку регіонів, збереження природних ресурсів; 7) організація та реалізація загальнонаціональних, регіональних бюджетно-фінансових заходів, спрямованих на забезпечення умов ефективної протидії порушенням у сфері екологічної безпеки тощо.

Зауважено, що на сьогодні законодавець досить чітко розподіляє компетенцію та повноваження наведених у підрозділі суб'єктів, у зв'язку з чим забезпечення екологічної безпеки відбувається на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою шляхом комбінації адміністративно-правових інструментів різних обсягів юридичного впливу. Акцентовано на тому, що попри на всі позитивні аспекти, недоліками вказаної системи суб'єктів є: недостатня ефективність механізмів взаємодії та координації; корупційні ризики; низький рівень кадрової підготовки тощо.

У підрозділі 1.4 «Нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, та місце серед них адміністративного законодавства» зазначено, що нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення

екологічної безпеки, – це сукупність офіційних, стабільних за дією, прийнятих у встановленому порядку уповноваженими суб'єктами юридичних документів, які регулюють суспільно-правові відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки, що виникають у межах застосування досліджуваних інструментів, та визначають різновиди останніх.

Констатовано, що вказані нормативно-правові акти слід аналізувати залежно від їх юридичної сили. Наголошено, що положеннями Конституції України прямо не врегульовано види та порядок застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, однак її статті декларують юридичний фундамент діяльності уповноважених суб'єктів публічної влади, визначаючи її як їх основний обов'язок, а також, прописуючи відповідні права фізичних осіб, вимагати від держави його дотримання та ефективної реалізації. Крім того, Основний Закон регламентує правовий статус окремих суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, їх повноваження, компетенцію, організаційно-кадровий склад тощо, а саме: Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування тощо.

Окрему увагу приділено аналізу норм міжнародних договорів та угод, на основі чого зазначено, що вони регламентують діяльність держав щодо розв'язання екологічних проблем глобального (світового) або регіонального значення, встановлюючи для кожного окремого випадку відповідний набір адміністративних та інших заходів, засобів та операцій, які Україна (у разі ратифікації відповідного акта) зобов'язана реалізовувати у співпраці із світовою спільнотою. Такі документи є взірцем та основою для вироблення внутрішньої політики держави із забезпечення екологічної безпеки, а також нормативного регулювання окремих питань у цій сфері.

З'ясовано, що з-поміж нормативного матеріалу, який регулює види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, ключове місце посідають норми адміністративного права. Наведено низку аргументів для підтвердження цієї тези.

Розділ 2 «Окремі процедури застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки»* наголошено, що одним з найбільш вживаних адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки, який використовується в діяльності практично кожного суб'єкта, є прийняття адміністративних актів. Саме завдяки їм більшість публічних повноважень, спрямованих на врегулювання суспільних відносин екологічної сфери, набувають реалізації, однак прийняття адміністративних актів – процедурна діяльність, на чому власне й побудована її специфіка.

Аргументовано, що правова процедура – це визначений законодавством порядок вчинення юридично значущих дій з метою досягнення необхідного результату у вигляді реалізації положень відповідних норм права та впорядкування суспільно-правових відносин у певній сфері, а також забезпечення належної поведінки їх учасників. Правові процедури багатоманітні як за різновидами, так і за

порядком реалізації. Зокрема, вони застосовуються в різних галузях адміністративного впливу та спрямовуються на досягнення широкого кола правових результатів.

Встановлено, що процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки є різноманітними та різняться між собою за цільовим призначенням їх прийняття.

Узагальнено, що, попри подібність усіх представлених у підрозділі процедур прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки, вони суттєво відрізняються за внутрішнім змістом і порядком реалізації, що пов'язано із специфікою питань, котрі вирішуються прийняттям відповідного акта. Кожна процедура передбачає затвердження (прийняття) адміністративного документа, яким врегульовуються індивідуальні суспільно-правові відносини, забезпечуються права й інтереси конкретного кола суб'єктів. Саме тому процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки – це не самостійна категорія, а практико-юридична абстракція, яка характеризує різні групи дій з видання офіційних документів.

У підрозділі 2.2 *«Процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки»* акцентовано на тому, що як інструмент забезпечення екологічної безпеки адміністративний договір є менш вживаним, ніж адміністративний акт, але водночас досить ефективним, адже йому відведена окрема, досить важлива роль, через те, що ним урегульовують окремі суспільно-правові відносини, які знаходяться на зіткненні публічного та приватного інтересу.

Констатовано відмінність між законодавчим, науковим і зарубіжним тлумаченнями категорії «адміністративний договір». Науковці здебільшого спираються на внутрішні властивості цієї категорії, які зумовлюють її подібність договорам у цивільному праві, а саме: волевиявлення сторін, свободу вступу в адміністративно-договірні відносини, породження адміністративним договором взаємних прав та обов'язків сторін тощо. У зарубіжній практиці адміністративні угоди є квазі-цивільними, адже переймають багато ознак і специфікацій останніх. Натомість, згідно з національним законодавством, адміністративний договір – це передусім форма взаємодії між суб'єктом владних повноважень та іншими особами як публічного, так і приватного сектору.

Доведено, що адміністративні договори у сфері забезпечення екологічної безпеки – це спільні юридичні акти між уповноваженими суб'єктами владних повноважень та іншими особами публічного або приватного сектору, засновані на їх волевиявленні та спрямовані на врегулювання порядку надання адміністративних послуг, розмежування публічно-управлінської компетенції, делегування повноважень, а також вирішення інших питань, встановлених сторонами угоди у сфері забезпечення екологічної безпеки, водночас, на відміну від адміністративних актів, порядок видання яких суттєво формалізований, процедура укладення адміністративних договорів часто не має чіткого формату укладання.

Стосовно процедурної частини прийняття адміністративних договорів, то аналіз правозастосовної практики дав змогу дійти висновку, що наразі вона не має чіткого нормативного закріплення, а також наукового обґрунтування.

Аргументовано, що багато адміністративних договорів на сьогодні укладаються на підставі та в межах цільових нормативних документів, що дозволяє задовільнити права й інтереси всіх сторін угоди, а не лише суб'єктів владних повноважень.

У підрозділі 2.3 «Процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки» наголошено, що ані на законодавчому, ані на теоретичному рівні переліку організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки не визначено. Так, до першої групи процедур запропоновано віднести організаційні інструменти, пов'язані з обробкою інформації про стан навколишнього природного середовища. Зазначено, що ключовими процедурами, у межах яких цю інформацію обробляють, є: а) моніторинг навколишнього природного середовища; б) державний облік об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища; в) формування та ведення кадастрів природних ресурсів.

На підставі аналізу норм чинного законодавства встановлено, що процедури застосування організаційних інструментів, пов'язаних з обробкою інформації про стан навколишнього природного середовища, дозволяють накопичувати, обробляти та систематизувати відомості про поточний стан, потенційні загрози навколишньому природному середовищу, специфіку національної екосистеми, прогнози її розвитку тощо. Подібна інформація використовується не лише для побудови адміністративної моделі забезпечення здорового довкілля, а й з метою оперативного виявлення порушень показників екологічної безпеки, встановлення того, які саме негативні чинники деструктивно діють на неї, порушують права та інтереси суспільства в галузі екології, а також, в окремих випадках, завдають шкоди окремим фізичним особам.

Акцентовано увагу на тому, що особливістю застосування організаційних інструментів, які супроводжують процес оцінки впливу на довкілля, слугує те, що вони створюють умови для реалізації іншої процедури, результатом якої є адміністративний акт. Крім того, вказані інструменти передбачають залучення в процес регулювання сфери екологічної безпеки третьої сторони – громадськості, що зумовлює прийняття публічних рішень з урахуванням думки суспільства.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення застосування адміністративно-правових інструментів щодо забезпечення екологічної безпеки» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальна характеристика інституту адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки в країнах Європейського Союзу, можливість їх адаптації в національну правову систему» зазначено, що забезпечення екологічної безпеки в Україні, особливо в реаліях сьогодення, є складною задачею, вирішення якої передбачає проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню досвіду країн Європейського Союзу.

На підставі аналізу правозастосовної практики сформульовано висновок про те, що досвід Європейського Союзу у сфері забезпечення екологічної безпеки вважається одним з найуспішніших у світі, оскільки він поєднує правові інструменти, інноваційні підходи та довгострокове стратегічне бачення. Ключовими

аспектами досвіду ЄС у досліджуваній сфері визнано такі: по-перше, у ЄС створено одну з найрозвиненіших систем екологічного законодавства, яка охоплює якість повітря, стан водних ресурсів, управління відходами, охорону біорізноманіття та боротьбу зі зміною клімату, завдяки уніфікації яким держави-члени не лише узгоджують власні дії, а й зобов'язуються дотримуватися високого рівня захисту довкілля; по-друге, Європейська комісія регулярно перевіряє, як країни виконують природоохоронні норми, і може застосовувати санкції; по-третє, ЄС активно інвестує в «зелені» технології та інновації. Через програми, такі як Horizon Europe, або фонди регіонального розвитку він підтримує перехід до відновлюваної енергетики, розвиток екологічного транспорту та впровадження енергоефективних рішень; по-четверте, ЄС забезпечує доступ громадян до екологічної інформації, можливість брати участь у прийнятті рішень і захищати свої екологічні права, що своєю чергою підвищує прозорість та довіру до екологічної політики; по-п'яте, ЄС забезпечує інтеграцію екологічних пріоритетів у всі сфери політики. Транспорт, аграрна політика, енергетика та промисловість мають ураховувати природоохоронні вимоги, що допомагає уникати фрагментарності й забезпечує цілісність підходу.

Аналіз досвіду Німеччини в забезпеченні екологічної безпеки засвідчив, що ця країна зуміла поєднати економічний розвиток з послідовною екологічною політикою. Вона значною мірою переорієнтувала енергетику на відновлювані джерела, створивши умови, за яких сонячна й вітрова енергія стали економічно вигідними. Німеччина активно інвестує в модернізацію промисловості, зменшуючи викиди та впроваджуючи «чисті» технології, а також розвиває громадський транспорт і велоінфраструктуру, що знижує рівень забруднення повітря в містах. Чільне місце посідає система поводження з відходами: сувора культура сортування та розвинена мережа переробних підприємств дозволяють значну частину матеріалів повертати у виробництво.

Встановлено, що ЄС та його країни-учасниці (зокрема Німеччина, Франція та Польща) розглядають екологічну безпеку не лише як сферу охорони природи, а як елемент загальної безпеки, економічної стійкості та захисту здоров'я населення. Важливу роль відіграють такі обов'язкові адміністративні процедури в цій сфері, як стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля, процедури екологічного контролю, дозвільні механізми та комплексне регулювання промислових викидів, що уніфіковані відповідно до директив і регламентів ЄС. Важливим моментом є залученість громадян до питання забезпечення екологічної безпеки, що підсилює підзвітність органів влади та відповідальність суб'єктів господарювання.

У підрозділі 3.2 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки» зазначено, що війна докорінно змінила стан екологічної безпеки України, оскільки збройна агресія створила безпрецедентний за масштабом і комплексністю спектр екологічних загроз, зокрема: по-перше, військові дії спричинили різку інтенсифікацію техногенних ризиків; по-друге, бойові дії спричинили масштабні зміни у використанні земель, що виявляється в деградації ґрунтового; по-третє, війна істотно збільшила антропогенне навантаження на водні ресурси, адже руйнування гідротехнічних споруд, замулення річкових систем, скиди техногенних

стоків, підтоплення промислових територій і знищення очисних споруд створюють безпосередні загрози водній безпеці; по-четверте, війна спричинила безпрецедентний тиск на природно-заповідний фонд, оскільки значна частина територій з високою природоохоронною цінністю опинилася під окупацією або в зоні активних боїв (наприклад, Асканія-Нова); по-п'яте, війна виявила низку системних прогалин у законодавстві щодо екологічної безпеки в умовах воєнного стану, адже його норми не були розраховані на ризики, пов'язані з масштабним веденням бойових дій.

Аналіз норм чинного законодавства, правозастосовної практики та норм чинного законодавства дав змогу дійти висновку, що проблемами адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки є: фрагментарність і застарілість екологічного законодавства та його колізійність з екологічним, адміністративним, земельним, водним законодавством тощо; низька ефективність і результативність державного екологічного контролю, обмеженість ресурсів та кадровий дефіцит; низький рівень взаємодії та координації між різними суб'єктами забезпечення екологічної безпеки; відсутність ефективних механізмів фіксації, оцінювання та компенсації екологічної шкоди, зокрема спричиненої військовими діями; недостатня цифровізація екологічного моніторингу й обмежений доступ до оперативних даних про стан довкілля; формальний характер адміністративної відповідальності, що виявляється у відносно низьких штрафах; відсутність належних інструментів превентивного впливу на суб'єктів господарювання та слабкий розвиток ризик-орієнтованого підходу; обмежені можливості для громадського контролю.

Доведено, що розв'язання законодавчих проблем реалізації адміністративних інструментів забезпечення екологічної безпеки передусім має передбачати їх адаптацію до вимог ЄС, що охоплює: запровадження ризик-орієнтованих підходів; посилення вимог до екологічної відповідальності бізнесу; створення ефективної системи екологічного моніторингу, побудованої на цифрових технологіях і відкритих даних; інституційне посилення органів екологічного контролю. Крім того, законодавство має забезпечити належний режим управління ризиками, пов'язаними з техногенними аваріями, руйнуванням гідротехнічних споруд, забрудненням ґрунтів вибухонебезпечними речовинами, порушенням водних і лісових екосистем.

Запропоновано переглянути Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, проблемами якої визнано такі: а) недостатньо чіткими є механізми практичної реалізації завдань Стратегії, адже частина заходів сформульована надто загально, без алгоритмів дій; б) фактично не визначені показники ефективності реалізації заходів, передбачених у Стратегії; в) невизначеність із джерелами фінансування, оскільки в документі недостатньо повно описано, скільки потрібно коштів і звідки саме вони мають надходити; г) слабка інтеграція наукових даних та прогнозів; д) недостатній акцент на контролі виконання; е) неопрацьованість механізмів реалізації заходів просвітницького характеру в роботі із фізичними та юридичними особами.

З'ясовано, що посилення екологічного контролю в контексті вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових

інструментів екологічної безпеки потребує передусім переорієнтації його правової моделі від формально-наглядового до ризик-орієнтованого підходу, із застосуванням превентивної та інтегрованої системи управління. Для цього доцільно забезпечити таке нормативне й процедурне середовище, у якому контроль стає не періодичною бюрократичною процедурою, а постійним механізмом оцінювання екологічних загроз, що спирається на повноцінні цифрові інструменти, відкритість даних та уніфіковані стандарти фіксації порушень. Доведено, що ефективність адміністративно-правових інструментів можлива лише за умови, коли суб'єкти екологічного контролю мають чітко розмежовані повноваження, стабільні процесуальні гарантії діяльності, спроможний кадровий склад тощо. Саме тому необхідним є посилення інституційної спроможності контролюючих органів, створення єдиних методик оцінювання шкоди, уніфікація процедур перевірок, а також нормативне закріплення сучасних форм контролю.

Крім наведених вище кроків, запропоновано: забезпечити подальшу цифровізацію екологічного моніторингу; створити умови для розвитку ризик-орієнтованого підходу в процесі застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки; покращити кадрову політику суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертаційної роботи наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, на основі надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, у нормах якого закріплюються відповідні інструменти. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Поняття «екологічна безпека» визначено як такий стан навколишнього природного середовища, який характеризується відсутністю реальних та/або потенційних ризиків, що завдають йому шкоду, становлять фактичну небезпеку життю і здоров'ю людей, та який забезпечений: дотриманням усіма фізичними та юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків і екологічних нормативів; існуванням формалізованого переліку гарантій екологічних прав людини та громадянина, а також інституційним механізмом контролю. Зазначено, що адміністративно-правова складова – це невід'ємний елемент змісту екологічної безпеки в країні, адже саме вона є однією з умов існування нормального навколишнього природного середовища, нешкідливого для людини і громадянина. У контексті дії цієї складової виникають численні владно-управлінські відносини, пов'язані зі здійсненням офіційних контрольних, планувальних заходів, заходів моніторингу, реалізацією різноманітних адміністративних процедур тощо. Відповідні відносини регулюються переважно нормами адміністративного

законодавства, що в сукупності дозволяє схарактеризувати екологічну безпеку загалом як важливий об'єкт адміністративно-правового впливу.

2. Доведено, що адміністративно-правові інструменти забезпечення екологічної безпеки – це сукупність визначених і врегульованих законодавством України форм, заходів, засобів та способів публічно-владного характеру, що застосовуються спеціально уповноваженими на це суб'єктами з метою мінімізації та, за можливості, повної ліквідації ризиків, які завдають та/або можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу, або ж нести фактичну небезпеку життю та здоров'ю людей. До відповідних інструментів зараховано такі: державна екологічна політика, розробка та прийняття державних цільових та інших екологічних програм; прийняття адміністративних актів; укладення адміністративних договорів; застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки та проведення контролю (нагляду) за додержанням законодавства у сфері екологічної безпеки.

3. Встановлено, що система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки охоплює дві групи публічно-владних відомств: а) колегіальні органи та органи управління, зокрема: Верховна Рада України; Верховна Рада Автономної Республіки Крим; місцеві ради; Кабінет Міністрів України; Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України; Державна екологічна інспекція України; місцеві органи виконавчої влади; виконавчі органів сільських, селищних, міських рад, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, орган виконавчої влади АРК з питань охорони навколишнього природного середовища; б) індивідуальні суб'єкти управління галуззю екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища. Зауважено, що на сьогодні законодавець досить чітко розподіляє компетенцію та повноваження перелічених суб'єктів, у зв'язку з чим забезпечення екологічної безпеки відбувається на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою шляхом комбінації адміністративно-правових інструментів різних обсягів юридичного впливу. Водночас, попри всі позитивні аспекти, недоліками вказаної системи суб'єктів є: недостатня ефективність механізмів взаємодії та координації; корупційні ризики; низький рівень кадрової підготовки тощо.

4. Аргументовано положення, згідно з яким нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки, а також визначають види й порядок реалізації адміністративно-правових інструментів здійснення подібної діяльності, охоплюють юридичні документи як міжнародного рівня (міжнародні договори та угоди), так і національного: Конституцію, закони України та підзаконні нормативно-правові акти. Доведено, що в сукупності всього нормативного масиву ключове місце посідають норми адміністративного права, адже саме їх положеннями врегульовано: а) правовий статус суб'єктів забезпечення екологічної безпеки; б) порядок застосування адміністративно-правових інструментів вказаними суб'єктами; в) основні різновиди таких інструментів та процедури їх втілення в життя; інші аспекти, які стосуються сфери здійснення публічно-владної діяльності.

5. Процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки запропоновано розуміти як визначений законодавством порядок дій уповноважених суб'єктів публічної влади, який застосовується з метою підготовки, формування та затвердження (прийняття) адміністративних актів з питань підтримки на території держави або окремих територій безпечного стану навколишнього природного середовища. Наголошено, що специфіка процедур прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки залежить від напрямку відповідного забезпечення, а отже, до останніх віднесено: а) процедури видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду; б) процедури щодо затвердження нормативів і лімітів, що прямо стосуються галузі безпеки навколишнього природного середовища; в) процедури оцінки впливу на довкілля. Кожна процедура веде до затвердження (прийняття) адміністративного документа, яким врегульовуються індивідуальні суспільно-правові відносини, забезпечуються права та інтереси конкретного кола суб'єктів.

6. З'ясовано, що процедура укладення адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки – це сукупність спільних дій і заходів спеціально уповноважених суб'єктів та іншої сторони публічного або приватного сектору щодо підготовки, укладення й реалізації домовленостей з приводу різних публічно-правових питань у сфері забезпечення екологічної безпеки України. Процедура укладання таких договорів не має чіткої моделі та зазвичай складається з таких етапів: 1) обміну думками, переважно на документальній основі, шляхом передання всіма заінтересованими сторонами одне одному відомостей та матеріалів, необхідних для узгодження договору; 2) встановлення спільних цілей, меж і специфіки діяльності; 3) безпосереднього підписання всіма сторонами договору та провадження внутрішньоорганізаційної діяльності з його реалізації.

7. Узагальнено, що процедури застосування організаційних інструментів забезпечення екологічної безпеки – це окрема група дій уповноважених суб'єктів публічної влади, які застосовуються з метою інформаційного забезпечення, супроводження окремих процесів прийняття адміністративних актів, а також формування фінансової, матеріально-технічної, адміністративно-управлінської та іншої основи діяльності із забезпечення екологічної безпеки. Зауважено, що це найбільш унікальна група процедур, адже вони не мають спільного взірця та суттєво відрізняються одна від одної як за етапами, так і кінцевим результатом проведення.

8. Обґрунтовано, що до позитивного досвіду ЄС, який варто використати Україні в межах вдосконалення системи забезпечення екологічної безпеки, доцільно зарахувати такий: по-перше, подальша гармонізація національного законодавства з основними екологічними директивами ЄС, що передбачає комплексне та системне оновлення нормативної бази, уточнення термінології та запровадження уніфікованих адміністративних процедур, зокрема контрольних-наглядних; по-друге, посилення юридичних гарантій діяльності, а також розширення повноважень органів державної влади, що реалізують свої повноваження за відповідним напрямом; по-третє, забезпечення ефективного механізму участі громадськості у вирішенні питань екологічної політики, а також їх доступу до екологічної

інформації; по-четверте, перегляд дозвільної системи, що, зокрема, має передбачати запровадження комплексних екологічних дозволів для підприємств, використання принципу найкращих доступних технологій та скорочення надмірних бюрократичних бар'єрів; по-п'яте, інтегрування екологічної політики в усі секторальні сфери – промисловість, енергетику, транспорт, сільське господарство, за європейською моделлю, де екологічна безпека розглядається як складова загальної державної політики та планування розвитку.

9.3 метою вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки запропоновано:

1) забезпечити подальшу адаптацію екологічного законодавства до: а) вимог та стандартів Європейського Союзу; б) викликів і загроз, обумовлених повномасштабною військовою агресією, та наслідків ведення бойових дій, знищенням екологічної інфраструктури.

2) переглянути Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, недоліками якої є: недостатньо чіткі механізми практичної реалізації завдань Стратегії; фактична невизначеність показників ефективності реалізації заходів, передбачених у стратегічному документі; невизначеність джерел фінансування; слабка інтеграція наукових даних і прогнозів; недостатній акцент на контролі виконання; неопрацьованість механізмів реалізації заходів просвітницького характеру в роботі із фізичними та юридичними особами;

3) посилити екологічний контроль, який потребує передусім переорієнтації його правової моделі від формально-наглядного до ризик-орієнтованого підходу, із застосуванням превентивної та інтегрованої системи управління;

4) забезпечити подальшу цифровізацію екологічного моніторингу, у зв'язку з чим зауважено, що попри наявні ініціативи (зокрема ЕкоСистема), на сьогодні: по-перше, за наявними оцінками державна система моніторингу доквілля має значні проблеми з покриттям, якістю та оперативністю даних; по-друге, частина модулів платформи працює неповно або має технічні обмеження, що може ускладнювати збір та оприлюднення інформації (зокрема в контексті воєнного часу);

5) створити умови для розвитку ризик-орієнтованого підходу в процесі застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки, який має передбачати поступовий перехід від формальної моделі контролю й регулювання до системи, у якій пріоритет визначається не частотою перевірок чи кількістю процедур, а реальним рівнем екологічної загрози, здатністю суб'єкта господарювання генерувати потенційну шкоду та динамікою зовнішніх факторів;

б) покращити кадрову політику суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Наголошено, що розв'язання проблем у відповідному напрямі неможливе без створення сталої системи професійної підготовки, яка охоплює початкове навчання, регулярне підвищення кваліфікації та спеціалізовані тренінги, орієнтовані на вирішення сучасних екологічних завдань – від аналізу даних автоматизованих систем до фіксації екологічних правопорушень у воєнний період.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кабиш А.Ю. Екологічна безпека як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 157–162.
2. Кабиш А.Ю. Колегіальні органи в системі суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 592–594.
3. Кабиш А.Ю. Процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 481–485 (Республіка Польща).
4. Kabysh, A. The concept and essence of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 23–26.
5. Kabysh, A. Regulatory and legal acts determining the types of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety and the place of administrative legislation among them. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 45–50.
6. Кабиш А.Ю. Процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 230–234.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кабиш А.Ю. Види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 19–20 жовтн. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.
8. Кабиш А.Ю. Міжнародно-правові засади забезпечення екологічної безпеки. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 15–16 лют. 2023 р.) Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.
9. Кабиш А.Ю. До визначення процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 4–5 черв. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98–100.

АНОТАЦІЯ

Кабиш А. Ю. Адміністративно-правові інструменти забезпечення екологічної безпеки. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст і

розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових й організаційних засад реалізації відповідних інструментів. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій.

Схарактеризовано екологічну безпеку як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Визначено поняття, з'ясовано сутність і види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Розкрито систему суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Виділено нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки та встановити місце серед них адміністративного законодавства. Проаналізовано процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки. Виділено процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення екологічної безпеки. Розкрито процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення екологічної безпеки. Надано загальну характеристику інституту адміністративно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки в країнах Європейського Союзу та опрацьовано можливість їх адаптації в національну правову систему. З'ясовано шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових інструментів екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека, об'єкт, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правові інструменти, система, суб'єкти, нормативно-правові акти, адміністративне право, процедури, адміністративні акти, адміністративні договори, організаційні інструменти, Європейський Союз, адміністративно-правове забезпечення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Kabysh A. Yu. Administrative and legal instruments for ensuring environmental safety. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which was to clarify the essence, content and reveal the features of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety, on the basis of which to develop proposals and recommendations aimed at improving the legal and organizational foundations of the implementation of the relevant instruments. Based on the results of the work, a number of scientific and practical conclusions and recommendations have been developed.

Environmental safety is characterized as an object of administrative and legal regulation. The concept is defined, the essence and types of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety are clarified. The system of subjects of implementation of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety

is revealed. The regulatory and legal acts that determine the types of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety are highlighted and the place of administrative legislation among them is established. The procedures for adopting administrative acts in the field of ensuring environmental safety are analyzed. The procedures for concluding administrative agreements in the field of ensuring environmental safety are highlighted. The procedures for applying organizational instruments in the field of ensuring environmental safety are revealed. A general characteristic of the institute of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety in the countries of the European Union is given, and the possibility of their adaptation into the national legal system is worked out. Ways of improving the administrative and legal support for the application of administrative and legal instruments for ensuring environmental safety are clarified.

Keywords: environmental safety, object, administrative and legal regulation, administrative and legal instruments, system, entities, regulatory and legal acts, administrative law, procedures, administrative acts, administrative agreements, organizational instruments, European Union, improvement, administrative and legal support, administrative legislation.